

11. Про Колегіум [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Центру Східної Європи Університету Марії Кюрі-Склодовської. – Режим доступу: <http://www.centrum.umcs.pl/uk/o-nas/historia/o-kolegium>

12. Стеців Г. З Парижа через Берлін в Україну [Текст] / Ганна Стеців // Політика і культура. – 2001. – № 38-39 (121-122). – С. 38

13. Таргонська Б. Засідання Ради засновників і Конвенту ЄКПіУУ в Києві / Барбара Таргонська [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Центру Східної Європи Університету Марії Кюрі-Склодовської. – Режим доступу: <http://www.centrum.umcs.pl/uk/wydarzenia/2010-2011/114-posiedzenie-rady-zalozycieli-i-konwentu-europejskiego-kolegium-polskich-i-ukrainskich-universytetow>

УДК 371. 14. 02

Тетяна МЕЛЕЩЕНКО
Віталія УХАЛЬ
(м. Київ)

Проектна технологія навчання на уроках громадянської освіти

Розкрито особливості проектного навчання у сучасній шкільній освіті та проаналізовано роль проектів у формуванні громадянських компетенцій учнівської молоді.

Ключові слова: педагогічна технологія, проект, проектне навчання, метод, компетентність.

Сучасна епоха – епоха інтелекту, змін, інновацій і глобалізації проповідує нові цінності, висуває нові вимоги до людини, до її особистісних та професійних якостей. На формування особистості сучасної людини значний вплив має сфера освіти. Починаючи ще з шкільних років, саме під час навчання, в учнів формується система знань, вмінь та навичок. Але враховуючи сучасні реалії світового розвитку, цього не достатньо для повноцінного, конкурентоспроможного існування в суспільстві. Сучасні учні мають володіти набором ключових компетентностей в інтелектуальній, громадянсько-правовій, комунікаційній, інформаційній сферах тощо. Тому завданням сучасної школи є формування у школярів не лише знань, вмінь та навичок, а багатофункціональних, надпредметних, базових компетентностей, що включають знання, вміння, навички, результати навчання, систему ціннісних орієнтацій, особливості соціальної поведінки.

Сьогодні основними цілями освіти є розвиток в учнів самостійності та здатності до самоорганізації; вміння відстоювати свої права, формування високого рівня правової культури; готовність до співпраці, розвиток здатності до творчої діяльності, толерантність, терпимість до чужої думки, вміння вести діалог, шукати і знаходити змістові компроміси; ініціатива, вміння ко-

оперуватися з іншими, робота в групі і спільне навчання, вміння оцінювати явища, вміння порозумітися з іншими і переконувати, вміння розв'язувати проблеми, планувати, самостійно вчитися, а отже здобувати і опрацьовувати

Аналіз сучасної педагогічної практики переконливо свідчить про те, що ефективною формою цілеспрямованої педагогічної діяльності, однією із найбільш продуктивних технологій становлення особистості є проектна діяльність. В її основі лежить інтеграція та безпосереднє застосування набутих знань учнів під час практичної діяльності. Тому метою статті є дослідити актуальність та особливості проектної діяльності як засобу формування особистості сучасних школярів, обґрунтувати особливості проектного навчання, його дидактичну значимість та вплив цієї технології на навчальний процес та діяльність учнів, зокрема на уроках громадянської освіти.

Теоретичною базою дослідження є праці вітчизняних та зарубіжних науковців і педагогів таких як Дж. Дьюї, Г. Ващенко, С. Шацький, Є. Полат, О. Рибіна, Й. Шнайдер та ін.

Прагнення постійно оптимізувати навчально-виховний процес зумовило появу нових і вдосконалення використовуваних педагогічних технологій різних рівнів і різної цільової спрямованості. Термін «педагогічна технологія» з'явився в освіті порівняно недавно. Щодо навчального процесу його було вжито у 1886 р. британцем Дж. Саллі. Однак дискусія з приводу того, чи існує в природі педагогічна технологія як певний інструмент навчання й виховання, яким може оволодіти кожний педагог, триває дотепер. У ній окреслилося дві принципові позиції. Прибічники однієї переконані, що виховання й навчання є творчими процесами, інтуїтивним осягненням світу іншої людини і відповідним впливом на цей світ. Їх опоненти доводять, що педагогічний процес має інструментальний характер, його мета полягає у вихованні особистості із заздалегідь заданими властивостями.

Педагогічна технологія відображає тактику реалізації освітніх технологій у навчально-виховному процесі за наявності певних умов. Педагогічні технології акумулюють і виражають загальні ознаки та закономірності навчально-виховного процесу незалежно від конкретного навчального предмета.

Сучасна педагогічна технологія повинна гарантувати досягнення певного рівня навчання й виховання, бути ефективною за результатами, оптимальною щодо термінів впровадження, витрат сил і засобів. Однією з таких технологій – є технологія проектного навчання. Слово «проект» європейськими мовами було запозичене з латини й означає «викинутий уперед», «той, що висувається», «той, хто впадає в очі». Пізніше проект починають розглядати як ідею, за якою суб'єкт може і має право розпоряджатися власними думками [1, с. 16].

Проектна діяльність – одна з найперспективніших складових освітнього процесу, тому що створює умови творчого саморозвитку та самореалізації учнів, формує всі необхідні життєві компетенції, які на Раді Європи були визначені як основні в ХХІ ст.: полікультурні, мовленнєві, інформаційні, політичні та соціальні. Самостійне здобування знань, систематизація їх, можливість орієнтуватися в інформаційному просторі, бачити проблему і приймати рішення відбувається саме через метод проекту.

Проект – сукупність певних дій, документів, текстів для створення реального об'єкта, предмета, створення різного роду теоретичного продукту. Основною методу проектів є розвиток критичного мислення, пізнавальних навичок учнів, умінь самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі [3, с.195]. Цей метод завжди зорієнтований на самостійну діяльність учнів – індивідуальну, парну, групову, яку вони виконують протягом певного відрізка часу.

Цей підхід органічно поєднується з груповим підходом до навчання. Метод проектів завжди припускає розв'язування деякої проблеми, яка передбачає, з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого – інтегрування знань, умінь із різних галузей науки, техніки, технології, творчих галузей. Результати виконаних проектів повинні бути «відчутними», тобто, якщо це теоретична проблема, то конкретне її розв'язання, якщо практична – конкретний результат, готовий до впровадження [15, с.7].

Разом із поняттям «проект» певною мірою використовуються поняття «проектна діяльність», «творча проектна діяльність», «проектне навчання». Проектна діяльність розглядається як частина навчальної діяльності, що включає ціннісно – орієнтаційну, перетворюючу, творчу та практичну діяльності [9, с. 49].

Проект – це метод навчання. Він може застосовуватись як на уроках, так і в позакласній роботі, орієнтований на досягнення цілей самих учнів, тому неповторний, формує значну кількість навчальних і життєвих компетентностей, тому є ефективним; формує досвід, тому незамінний. Проект – це зміст навчання та виховання. Найбільш сучасні сфери людської діяльності базуються на проектуванні. Тому проектування може бути основою професійних спецкурсів. Проект – це форма організації навчально-виховного процесу. Проектна діяльність може стати альтернативою класно-урочного навчання. Проект – це особлива форма філософії освіти. Філософія мети та діяльності, результатів і досягнень, вона прийнятна для школи сьогодення, тому що дозволяє поєднати ціннісно-змістовні основи культури та процес діяльнісної соціалізації [4, с. 48].

Технологія проектного навчання, являє собою альтернативу класно-урочної системи. У ході проектної діяльності школярі навчаються: планува-

ти свою роботу, заздалегідь прогножуючи її результати; використовувати різноманітні джерела інформації; аналізувати та порівнювати факти; аргументувати власні судження; приймати рішення; встановлювати соціальні контакти, розподіляти обов'язки, взаємодіяти; створювати реальний "кінцевий продукт"; представляти результати перед аудиторією; оцінювати свою діяльність та діяльність партнерів. Для проектної діяльності характерна спільна робота вчителя й учня з рівним статусом обох сторін.

Таким чином, проектування може стати засобом соціального й інтелектуально-творчого саморозвитку всіх суб'єктів освіти (учнів, учителів, батьків), а в більш вузькому розумінні — засобом розвитку проектних здібностей.

Метод проектів на сьогодні — один із найбільш розповсюджених видів дослідницької роботи школярів. У шкільній освіті проектний метод, розглядається як альтернатива класно-урочної системи. Під час роботи за метод проектів чільне місце посідає самостійність, активність, ініціативність та захопленість учнів. В основу методу покладено ідею здійснення навчання на активній основі через самостійну і практичну діяльність учнів, з урахуванням їхніх особистих інтересів. Метод проектів — це педагогічна технологія, орієнтована не на інтеграцію фактичних знань, а на їх застосування до набуття нових (інколи і шляхом самоосвіти).

Активна участь школяра у створенні тих чи інших проектів дає йому можливість оволодіти новими засобами людської діяльності в культурному середовищі, дозволяє формувати деякі особисті якості, які розвиваються лише в діяльності і не можуть бути засвоєні вербально. У першу чергу це відноситься до групових проектів, коли працює невеликий колектив і в процесі його спільної діяльності з'являється спільний продукт. До таких якостей можна в першу чергу віднести вміння працювати в колективі, брати відповідальність, аналізувати результати діяльності. Тому метод проектів — це корисна альтернатива в класно-урочній системі, але це не повинно витіснити її і стати панацеєю.

Проектувальна технологія ґрунтується на позиціях педагогіки прагматизму, що означає погляд на виховання як на постійну реконструкцію особистого досвіду учнів, а також відповідність їхнім інтересам і потребам. Її прихильники обстоюють принцип «навчання за допомогою діяльності», розглядаючи при цьому діяльність як різновид творчої роботи, де учень виступає її активним учасником [11, с. 30].

У процесі проектної діяльності школярі навчаються: планувати свою роботу, заздалегідь прогножуючи її результати; використовувати різноманітні джерела інформації; аналізувати та порівнювати факти; аргументувати власні судження; приймати рішення; налагоджувати соціальні контакти, розподіляти обов'язки, взаємодіяти; створювати реальний «кінцевий продукт»;

презентувати результати перед аудиторією; оцінювати свою діяльність та діяльність партнерів.

Проектне навчання спрямоване на отримання нових знань, його метою є вихід за межі окремого дослідження, забезпечення реалізації здобутих знань і вмінь на практиці, набуття певних компетентностей.

Проектне навчання має на меті всебічне та систематичне дослідження проблеми й розробку конкретного кінцевого продукту; передбачає отримання практичного результату, а не лише пошук певної інформації. Проект передусім є результатом колективних зусиль виконавців, тому на завершальному етапі діяльності передбачає рефлексію спільної роботи, аналіз її повноти, глибини, інформаційного забезпечення, творчого внеску кожного учасника.

Проект – це система навчання, за якою учні набувають знань, умінь і навичок у процесі планування та виконання практичних завдань-проектів, що постійно ускладнюються. Під час роботи за проектом чільне місце посідає самостійність учнів та їхня активність, ініціативність, захопленість. Проекти можуть мати індивідуальний, груповий чи колективний характер. В їх основу покладено ідею здійснення навчання на активній основі, через самостійну і практичну діяльність учнів з урахуванням їхніх особистих інтересів.

У сучасній педагогіці проекти класифікуються відповідно до певної домінуючої типологічної ознаки. Відповідно до домінуючого методу чи виду діяльності дослідники розрізняють:

1) *прикладні проекти*, які відрізняються чітко визначеним результатом діяльності його учасників (наприклад, проект документа, словник, аргументоване пояснення будь-якого явища тощо). Такі проекти передбачають ґрунтовне осмислення структури, розподіл функцій між учасниками, оформлення результатів діяльності, їх подальшу презентацію та зовнішнє рецензування;

2) *дослідницькі проекти*, що мають на меті організацію діяльності учнів, спрямовану на розв'язання творчих завдань із невідомим заздалегідь результатом і передбачають певну етапність роботи (обґрунтування актуальності теми дослідження, предмета та об'єкта, визначення цілей та завдань, методів пошуку та джерел інформації, висунення гіпотези, окреслення шляхів вирішення проблеми, збір, аналіз та синтез даних, обговорення та оформлення отриманих результатів, виступ з повідомленням чи доповіддю, визначення нових проблем для подальшого аналізу);

3) *інформаційні проекти*, скеровані на вивчення характеристик будь-яких процесів, явищ, об'єктів і передбачають їх аналіз та узагальнення виявлених фактів. За структурою такий проект схожий на дослідницький, що часто є основою для їх інтеграції;

4) *рольово-ігрові проекти*, в яких учасники виконують визначені ролі (літературних персонажів чи вигаданих героїв), зумовлені характером і змістом проекту, імітують соціальні чи ділові відносини, ускладнені гіпотетичними ігровими ситуаціями. [5; с. 46].

Структура таких проектів лише окреслюється і залишається відкритою до завершення роботи. Перелічені вище типи проектів є навчально-тренувальними, використовуються переважно в класно-урочній системі та спрямовані на розвиток конкретних компетентностей школярів (дослідницької – комунікативної тощо). Здебільшого в практиці застосовуються змішані типи проектів, де поєднуються ознаки кількох типів проектів і які є практично орієнтованими. Такі проекти дають змогу не лише здобути нові знання, а й сприяють отриманню певного соціального досвіду, тобто є соціальними проектами.

Відповідно до предметно-змістової спрямованості виділяють: *монопроекти* та *міжпредметні* проекти. Перші, зазвичай, виконуються на уроках одного предметного курсу, хоча й передбачають використання знань з інших дисциплін. Міжпредметні або інтегративні проекти виконуються переважно в позаурочний час, передбачають інтеграцію знань з кількох навчальних курсів і потребують кваліфікованої допомоги вчителів-предметників. Прикладом інтегративних проектів може бути інтернет-проект «XX стол: рік за роком», що передбачає інтеграцію знань з історії та інформатики.

За географією контактів проекти можуть бути: внутрішньошкільними (класними, міжкласними); загальношкільними; позашкільними (міжшкільними); мережевими (міжрегіональними); міжнародними.

Важливим аспектом організації проектної діяльності є мотивація учнів. Зазвичай школярі мають позимотивацію для дослідження певної проблеми в тому випадку, коли отримують не лише навчальний, а й соціальний досвід. Це відбувається за таких умов: якщо їхнє дослідження спрямоване на вирішення важливої суспільної проблеми; тема дослідження для учнів є особисто цікавою, а процес дослідження захоплюючим [2, с. 35].

Відповідно, основними принципами реалізації проектної діяльності мають бути: реальне партнерство учасників, прагматичність, практичність результатів, спрямованість на вирішення конкретної проблеми, орієнтація на короткотермінові та середньотермінові проекти, що справляють найбільший виховний вплив.

За характером координації (третя ознака) проекти є також двох типів:

- з відкритою координацією – в яких координатор проекту, що не нав'язливо спрямовує роботу його учасників, організовує (якщо необхідно) окремі етапи проекту, діяльність деяких його виконавців (наприклад, якщо

потрібно домовитися про зустріч, провести анкетування, зібрати дані, інтерв'ю фахівців і т.д.);

- з прихованою координацією – проекти відносяться до телекомунікаційних. В цьому проекті координатор виступає як повноправний учасник проекту.

За тривалістю виконання проекти класифікують на: короткотривалі, середньої тривалості, довгострокові. За кількість учасників проекту виділяють: (індивідуальний, груповий, масовий).

Виділяють наступні етапи роботи над проектами: Перший етап: етап передпроектної підготовки. Другий етап – дослідницький. Третій етап – етап представлення отриманих результатів.

Етап перед проектною підготовкою включає: формування проектною групи; визначення об'єкту дослідження; вибір наукових керівників і консультантів; визначення теми проектною роботи; визначення проблемної мети (задачі); висунення гіпотез вирішення проблемної задачі; обґрунтування методів дослідження; розробка плану дослідження; пошук інформації, вивчення літератури з проблеми, яка досліджується.

Дослідницький етап передбачає: збір даних із використанням відповідних методів дослідження; аналіз вірогідності джерел інформації та отриманих даних; обробку й аналіз отриманих даних; підготовку висновків; співставлення висновків із гіпотезою; оформлення результатів дослідження та підготовку до підсумкового звіту.

Етап представлення отриманих результатів включає: публічну презентацію результатів дослідження; аналіз обробки виконаної роботи; оцінку роботи проектною групою в цілому і кожного з його учасників окремо.

Якісна та продуктивна реалізація проекту великою мірою залежить від попередньої підготовки та компетентності самих школярів, тобто наявності в них необхідних знань та вмінь. [7, с. 11]. Треба додати, що проект – це, насамперед, ціль, прийнята, усвідомлена дітьми, актуальна для них. Це дитяча самодіяльність, конкретна практична творча справа, поетапний рух до мети, метод педагогічно організованого засвоєння дитиною довкілля, ланка в системі виховання.

Робота над проектом – практика особистісно орієнтовного навчання, коли в процесі конкретної праці учня, на основі його вільного вибору, з урахуванням його інтересів, отримується конкретний результат. Головним девізом проектною діяльності школяра є: «Все, що я пізнаю, я знаю для чого це мені треба і де я можу ці знання застосовувати». Для педагога це прагнення знайти розумний баланс між академічними і прагматичними знаннями, вміннями та навичками [13, с. 141].

Метою проектування для вчителя є створення таких умов під час навчально-виховного процесу, за яких його результатом є індивідуальний досвід проектної діяльності учня, його продуктивна діяльність. Продуктивна діяльність перш за все є плідною для освіти. Вона є індивідуальною (парною, груповою) дією, в результаті якої створюється корисний, практично цінний матеріал.

Отже, під час використання проектної технології вирішується ціла низка різнорівневих дидактичних, виховних, розвивальних завдань, а саме: розвиваються пізнавальні навички учнів; формуються вміння самостійно конструювати свої знання, вміння орієнтуватися в інформаційному просторі; активно розвивається критичне мислення, сфера комунікації.

Основними завданнями вчителя є:

- не лише передати учням силу тих чи інших знань, а навички здобувати ці знання самостійно та вміння самостійно застосовувати їх для розв'язання нових пізнавальних і практичних завдань;

- сприяти учневі у здобутті комунікативних навичок, тобто здатності працювати у різноманітних групах, виконуючи всілякі соціальні ролі (лідера, виконавця посередника тощо);

- різноманітне коло спілкування дітей, знайомство з іншими культурами, різними точками зору на одну проблему;

- прищепити учням уміння користуватися дослідницькими прийомами: збирати необхідну інформацію, вміння її аналізувати з різних точок зору, висувати різні гіпотези, уміння робити висновки [14, с. 75].

Для того, щоб розпочати проектну діяльність, вчитель повинен знати основні вимоги щодо її організації. Метод проектів актуальний і дуже ефективний. Він дає дитині можливість експериментувати, синтезувати отримані знання, розвивати творчі здібності та комунікативні навички, що дозволяє йому успішно адаптуватися до нової ситуації шкільного життя.

Роль учителя. У загальному випадку успішна реалізація проектної технології висуває певні вимоги до вчителя. Як стверджують автори посібника «Освітні технології», вчитель, як організатор проектної діяльності, виконує такі функції: допомагає учневі у пошуку інформації, координує процес роботи над проектом, підтримує і заохочує учнів, допомагає їм, проте не виконуючи за них їх роботу. Для цього вчитель має добре знати можливості, інтереси, бажання учнів, бути толерантним і креативним. Вчитель мусить не тільки ефективно навчати, а й через організацію навчання і власну поведінку сприяти розвитку критичного і творчого мислення учнів, допомагати їх становленню як громадян демократичної правової держави.

Вчителю слід дати учням певний інформаційний і мотиваційний поштовх до роботи, продемонструвати зразки потрібних дій чи поведінок, а далі – ви-

конувати роль консультанта, допомагати критично оцінювати і коригувати хід виконання та результати проекту, якоюсь мірою стати одним з його співвиконавців – авторитетним, проте не авторитарним. Він також має сприяти індивідуальній чи колективній роботі, створювати доброзичливу, сприятливу для роботи атмосферу, підтримувати співробітництво у класі чи у робочій групі учнів, стримувати неконструктивні суперечки і попереджати деструктивні конфлікти. Для цього він має вільно орієнтуватися у міждисциплінарному середовищі, опанувати сучасні комунікативні інтерактивні методи, засвоїти демократичні цінності й упроваджувати їх в проектну роботу з позицій толерантності й права учнів на вільний вибір [12, с. 13].

Особливістю проектного навчання в школі є те, що вчитель відіграє важливу роль. Він планує проект, знайомиться учнів з проектом, координує їх роботу, навчає новим видам діяльності. Розпочинати необхідно з простого: продумати та чітко організувати роботу з урахування поступового зростання ролі учнів в проекті. Ідея проекту може належати вчителю, але в учнів має бути певний вибір. З набуттям досвіду проектної роботи, роль учнів в проекті буде зростати.

Плануючи проект учитель має визначитися: чи відповідає діяльність, запланована за проектом, віковим особливостям дітей; чи мають учні необхідний досвід виконання проектної роботи; чи ретельно сплановані кроки проекту (що будуть робити учні і якого результату досягнуть на кожному етапі); як запланованій проект відповідає програмним вимоги; яким має бути кінцевої результат;

Розвиток особистості відбувається тоді, коли створено необмежені можливості для діяльності й самовдосконалення. Метод проектів вирішує багато педагогічних завдань. Допомагає учням реалізувати як дослідницькі, так і практичні завдання, дає їм можливість почуватися особистостями, причетними до справ суспільства; проектуючи, учні виробляють навички контактів із зовнішнім світом: спілкування з учителями, адміністрацією закладу, органами місцевого самоврядування тощо.

Проектування розвиває творчу думку та навички роботи із джерелами інформації, допомагає вирішити і проблеми практично орієнтованих учнів, яким важко виявити себе на уроках, а реалізуючи проект, вони виявляють найрізноманітніші здібності;

У проектній діяльності докорінно змінюється характер взаємин «учитель – учень». Учень визначає мету діяльності – учитель допомагає йому в цьому; учень здобуває нові знання — учитель рекомендує джерела знань; учень експериментує — учитель розкриває можливі форми й методи експерименту, допомагає організувати пізнавально-трудова діяльність; учень обирає – учитель сприяє прогнозуванню результату вибору; учень активний – учитель

створює умови для розвитку активності; учень – суб'єкт навчання, учитель – наставник; учень несе відповідальність за результати своєї діяльності – учитель допомагає оцінити отримані результати і знайти способи вдосконалення діяльності.

Проектна діяльність учить вихованців ставити проблеми, планувати свою діяльність, розвиває навички самоаналізу, пошуку й відбору актуальної інформації, практичному застосуванню знань у різних ситуаціях та у проведенні досліджень. Також слід зазначити й те, що практична діяльність дає можливість уводити учнів у процес пізнання, націлювати вихованців на пошук знань, формувати життєвий досвід особистості, необхідний для розв'язання проблем, вибудовували власне життя успішним та значущим для суспільства. Метод проєктів дає можливість учневі занурюватися в цей простір, впливати на нього, відчувати себе його значущою часткою. Пізнавально-пошукова активність, потяг до творчого зростання, занурення в інформаційний простір стають для учнів необхідною умовою існування [8, с. 15].

Важливою складовою проектного навчання є оцінювання проекту. Під оцінюванням у проектній діяльності слід розуміти не виставлення оцінок учням учителем та вчителів – особою, яка перевіряє, або адміністрацією навчального закладу, а процес моніторингу, спрямований на покращання якості формування рис громадянськості молоді та якості проєктів з громадянської освіти. Основними компонентами громадянських компетентностей, що підлягають оцінюванню, є вміння, навички і знання.

Варто зауважити, що знання не можуть бути основою для оцінювання. У процесі проектної діяльності учні отримують значний обсяг інформації – це все становить основу знаннєвої сфери. Головним об'єктом оцінювання має бути діяльність учнів. Критерії такого оцінювання потребують ретельної розробки, яка здійснюватиметься в тісній співпраці освітніх закладів з усіма зацікавленими державними та громадськими інституціями. Вчителі разом з іншими керівниками проєктів можуть розробити такі критерії оцінювання й довести їх до відома учнів [10, с. 228].

Варто пам'ятати, що морально-ціннісні орієнтири учнів не підлягають оцінюванню. Мета педагога – створити умови, що даватимуть учням змогу усвідомлювати й висловлювати свої вподобання, почуття, переконання, які за ними стоять, цінності, а також замислюватися про них, розвивати та укріплювати.

Процес оцінювання успішності учня в становленні його громадянської компетентності має бути відкритим, демократичним і складатися з оцінки педагога, представників інститутів, причетних до проектної діяльності школярів, і власної оцінки останніх. До такого оцінювання можуть залучатися й широка педагогічна громадськість, суспільно-професійні та громадські ор-

ганізації, зацікавлені у становленні та розвитку громадянського суспільства в нашій країні.

Серед ключових проблем оцінювання найважливішою є використання результатів оцінювання, оскільки воно не повинно перетворюватися на самоціль, а має сприяти подальшому розвитку як освітньої системи, так і індивідуальності. Варто зазначити те, що проєкт, як цілеспрямований вид діяльності і метод навчально-виховного процесу школярів, завжди залишатиметься в полі зору сучасних педагогів, оскільки є досконалим інструментом для набуття знань, навичок та цінностей, необхідних в освіті і в розбудові громадянського суспільства.

Отже, застосування проєктної технології є важливим засобом сучасної освіти і громадського виховання, розвитку критичного мислення і творчих здібностей дитини. Зазначена технологія стимулює загальну активність учнів, сприяє створенню плідного освітнього середовища й утвердження системного характеру навчання та самонавчання.

Однією з перспективних інновацій у сучасній школі є проєктна технологія, реалізована через інтегрований підхід до формування громадянськості, ініціативності, розвитку плідного мислення. Під час роботи над проєктом учні звертаються до різної тематики, яка передбачає: знання прав і обов'язків; засвоєння культурних цінностей та норм міжнаціонального спілкування; розуміння важливості збереження навколишнього середовища та необхідності брати участь у житті місцевої громади; утвердження демократичних цінностей та поважання демократичного устрою; навчання вміння жити в сучасному світі та виявляти солідарність тощо.

Як було зазначено вище, громадянська освіта — це опанування технології розв'язання у мирний спосіб соціальних проблем, конфліктів, криз, її учень набуває під час навчання. Запропонований підхід розширює тематику проєктів, коло інформації, ставить перед необхідністю вибирати варіанти можливих дій, «загострює» навчальну ситуацію. Зіткнення думок, позицій, суперечка, нерозуміння учня, аналіз помилок та їх виправлення є позитивним процесом навчальної діяльності та поведінки під час роботи за проєктом.

Виконання конкретних навчальних проєктів вимагає застосування знань, набутих під час вивчення інших дисциплін, і дозволяє в інтерактивній формі засвоювати: знання про взаємодію людини з інституціями політико-економічної, соціальної та культурної сфери, наприклад учнів — з органами шкільного самоврядування; вміння застосовувати знання, брати участь у суспільному житті, волонтерській роботі, діяльності шкільних гуртків та ін.; притаманні людині демократичного суспільства громадянські цінності, що сьогодні утверджуються в Україні.

Учнівські навчальні проекти ґрунтуються на принципах, що відповідають визнаним у демократичному світі верховенство права, гуманізм, критичність і толерантність, соціальна справедливість тощо. Наприклад, принцип верховенства права формує повагу до правового закону, до прав людини та інструментів їх забезпечення. Інтерактивний характер роботи за проектом передбачає взаємоповагу і довіру, плюралізм, критичність і толерантність, наявність вибору, можливість участі у прийнятті рішень і відповідальність за них.

Метод проектів з громадянської освіти характеризується такими рисами: зорієнтованість на соціальні дії, що дають змогу набутися позитивного досвіду і громадянської компетентності; та взаємодії з її представниками, аналізу реальних життєвих ситуацій і дій у межах правового поля; наступність і безперервність громадянської освіти, що передбачає її відповідність до вікових особливостей і поетапність, утілення «крок за кроком», залучення до здійснення проектів, починаючи з початкових класів; міжпредметні зв'язки, коли передбачається звернення до різноманітної тематики, що традиційно вивчається різними шкільними предметами; врахування особливостей місцевих умов, установлення зв'язків із громадою; полікультурність, тобто універсальність прав людини і повага до культурного розмаїття.

Отже, введення до змісту шкільних проектів громадянсько-научних підходів сприяє формуванню у молоді громадянських знань, умінь, цінностей, а також таких особистісних рис: демократичність, правовий світогляд, активність, комунікабельність, відповідальна участь, ініціативність, поінформованість, здатність діяти результативно у складі команди та знаходити засоби розв'язання проблем у демократичний спосіб.

Залучення ідей громадянської освіти до навчальних проектів є важливим аспектом у процесі формування успішних учнів, які здатні ефективно застосовувати набуті знання, працювати, застосовуючи інформаційно комунікативні технології, залучатися до прийняття рішень, постійно навчатися як самотійно, так і в групах.

Водночас із допомогою громадянської освіти школярі засвоюють демократичні цінності, переконання, принципи, і керуються ними. Це дозволяє їм розрізняти добро і зло, обирати моральний і здоровий спосіб життя, мати самоповагу й усвідомлювати себе як особистість. Таким чином, у процесі виконання проектів відбувається формування відповідального громадянина, відданого ідеї прав людини, здатного активно залучатися до громадських справ і змінювати стан справ на краще.

Проектна технологія безпосередньо поглиблює знання, морально-етичну, соціальну та інші складові громадянської компетентності. Вона водночас розвиває необхідні вміння і навички, наприклад, зорієнтованість на

конкретні дії, особисту участь та громадську активність. Також вона надає можливість формувати у дітей та підлітків уміння працювати в команді й, таким чином, набувати навичок соціальної взаємодії [6, с. 23]. Використання методів проектів на уроках взагалі і на уроках з громадянської освіти зокрема безсумнівно покращує якість навчання і мотивує учнів до самостійного отримання нових знань. Особливість методу проектів полягає в тому, що обов'язковою є організація презентації результатів дослідження, відкрита оцінка та аналіз результатів роботи. Під час роботи над проектами з громадянської освіти учні звертаються до різної тематики, яка передбачає: знання прав і обов'язків; засвоєння культурних цінностей та норм міжнаціонального спілкування; розуміння важливості збереження навколишнього середовища та необхідності брати участь у житті місцевої громади; утвердження демократичних цінностей та поважання демократичного устрою; навчання вміння жити в сучасному світі та виявляти солідарність тощо. В результаті учні набувають життєво необхідних компетенцій, що сприяють активній життєвій та громадській позиції у процесі життєдіяльності людини.

Annotation

Tetiana Meleschenko, Vitaly Uhal (Kyiv). Project teaching technology in the classroom civic education

Features of project-based learning in modern education and analyzes the role of projects in building civic skills of students are shown up.

Keywords: educational technology, project, project learning, method competence.

Анотация

Мелещенко Т.В., Ухаль В.М. (Киев). Проектная технология обучения на уроках гражданского образования.

Раскрыты особенности проектного обучения в современном школьном образовании, проанализирована роль проектов в формировании гражданских компетенций учеников.

Ключевые слова: педагогическая технология, проэкт, проэктное обучение, метод, компетентность.

Примітки

1. Абасов З.А. Технология навчання проектної діяльності [Текст] / З.А. Абасов // Хімія в школі. – 2009. – № 6. – С. 16-20.
2. Богомолова Л.А. Організація проектної дослідницької діяльності учнів [Текст] / А.А. Богомолова // Біологія в школі. – 2006. – № 5. – С. 35-39.
3. Гузєєв В.В. «Метод проектів» як технологія четвертого покоління [Текст] / В.В. Гузєєв. – М., 2001. – С. 194-207.
4. Дьюи Дж. Школа и общество [Текст] / Дж. Дьюи. – М.: Работник просвещения, 1992. – 48 с.

5. Кочнева Г.І. З досвіду організації проектно-орієнтованої форми навчання [Текст] / Г.І. Кочнева // Хімія в школі. – 2002. – № 5. – С. 46-48.
6. Новікова Є.А. Інновації в навчальному проектуванні [Текст] / Є.А. Новікова // Інновації в освіті. – 2007. – № 4. – С. 23-29.
7. Полат Е. Метод проектів: типологія і структура [Текст] / Е. Полат // Лучшие страницы педагогической прессы. – 2004. – № 1. – С.9-17
8. Полат Е. Что такое проект? [Текст] / Е.Полат, А. Петров, М. Бухаркина, М. Моисеева // Открытый урок. – 2004. – № 5/6. – С.15
9. Рыбина О. Проектная деятельность / О. Рыбина // Лучшие страницы педагогической прессы. – 2004. – № 1. – С.46-49
10. Селевко Г.К. Технологія сучасного проектного навчання[Текст] / Г.К. Селевко // Енциклопедія освітніх технологій: в 2 т. - М., 2006. - Т. I. - С. 228-238.
11. Сисоева С. Особистісно зорієнтовані технології: метод проектів [Текст] / С. Сисоева // Підручник для директора. – 2005. – № 9-10. – С. 25-31
12. Терещук А. Навчання учнів основних етапів проектно-технологічної діяльності [Текст] / Андрій Терещук, Андрій Вдовиченко // Праця. підготовка в закл. освіти. – 2004. – № 4. – С. 10-13.
13. Тюменова С.І. Розвиток творчого потенціалу старшокласників за допомогою проектної діяльності [Текст] / С.І. Тюменова // Хімія в школі. – 2008. – № 10. – С. 59-63.
14. Фенченко Г. Проектна діяльність учнів школи «Інтелект» / Ганна Фенченко // Рідна школа. – 2006. – № 12. – С. 75-76.
15. Чечель І. Метод проектів: субъективная и объективная оценка результатов / И Чечель // Директор школы. – 1998. – № 4. – С. 3-10.

УДК 373.5.016:94

Юлія ОКУНЬОВСЬКА
(м. Вінниця)

Словникова робота на уроках історії

Йдеться про актуальність словникової роботи на уроках історії, її види і форми.

Ключові слова: словникова робота, самостійна робота, пізнавальна діяльність, словник.

Науковий керівник – *Мельничук Тетяна Анатоліївна*, доцент кафедри історії і культури України Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, кандидат історичних наук, доцент.

Одним із найголовніших завдань сучасної школи є організація навчально-виховного процесу та розвиток творчих здібностей учнів. Реалізувати це завдання можна тільки під час самостійної активної розумової діяльності. Словникова робота, як вид самостійної роботи – це різносторонній пізнава-